

ВИРАЖАЛЬНО-ЗОБРАЖАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ МЕТАФОРИ

У ХУДОЖНІЙ МОВІ ЛЮКО ДАШВАР

У статті аналізується художня мова Л. Дашвар на предмет наявності експресіоністських рис. Розкодування художнього тексту, його лінгвістичний аналіз, пов'язані з пізнанням ідіостилу письменниці.

Ключові слова: експресіонізм, метафора, ритмічна організація, поєднання, стиль, художнє мовлення.

Поетичний твір становить сукупність традиційних мовних засобів й стилістично модифікованих індивідуально-авторських образів, тому й потребує докладного вивчення. Під час художнього освоєння світу митець добирає ті словесні форми, які допомагають йому створювати конкретно-чуттєві образи, служать джерелом оцінного та емоційно-експресивного змісту, а також підкреслюють нестандартність авторського мислення і несподіваність асоціацій.

Одним із найскладніших тропів є метафора. Як дієвий засіб експресивізації та естетизації художнього мовлення, вона допомагає письменнику відкривати нові зв'язки між природними явищами, надавати нового змісту буденним і звичним поняттям. Через метафоричні асоціації відображаються найтонші відтінки внутрішнього стану людини, її психіки, настрою, світовідчуття. У мовознавстві особливості вживання метафори в мові письменників досліджували Н. Данилюк, В. Коптилов, В. Телія, Ю. Тимошенко, О. Тищенко, В. Чабаненко.

Індивідуальний стиль письменника та його художня майстерність розкриваються у манері реалізації переносного вживання й норм сполучуваності слів з метафорою, – вважає В. Чабаненко. [7, с. 222].

Художній доробок Люко Дашвар становить інтуїтивно-емоційний й глибоко індивідуальний вияв української ментальності, характерною рисою якої є кордоцентризм. У творчості письменниці ця сердечність, пройнята почуттями й потужними емоціями, спрямована в раціональний простір, що вимагає розуму й постійної зосередженості, сміливості у творчих пошуках [5, с. 9]. Нею позначена вся її поезія: картини природи, інтимні переживання, індивідуально-авторські інтерпретації історичних подій і, навіть, космічна тематика.

Письменниця майстерно володіє народним словом, стимулюючи його внутрішню форму. Вона постійно розширює змістовий обсяг лексеми через метафоричні образи, чим посилює її естетично-експресивні властивості. Виникнення нових нестандартних переносних значень руйнує логічні межі слова, створюючи несподівані яскраві образи: Того осіннього вечора у провулку поблизу Контрактової темрява світло з'їла./ І око їй не виколоти – не видно (2, с. 7); Пані й не ворухнулася./ Тільки брова зламалася, мовляв: що я чую?! (2, с. 9); Простягнула Стасові вузьку долоню (2, с. 11); Іветта Андріївна витримала пекельну паузу, глянула на доньку (2, с. 14); Стас відчув: думки розпливаються і не тримаються купи (2, с. 16); Дезінфікатор смикнув головою – скинув марево (2, с. 16); Якщо перша скрипка в її руках, то краще вчасно порвати струни (2, с. 17).

Як зазначив Т. Салига, "непідробне замилювання світом, красою людської душі не викликає у читача навіть найменших сумнівів. Звідси й глибина та інтенсивність поетових емоцій", які, безперечно, "впливають на характер його метафоричного мислення" [5, с. 26]. Це є джерелом милозвучності творів письменниці, їх внутрішньої наповненості. Саме тому так органічно звучать у її романах здавалося б алогічні поєднання: Майже фізично відчував: дивна кімната висмоктує з простору повітря, заповнює порожнечу густим мороком із дивним гірким присмаком (2, с. 21); Стас раптом відчув, що відповідь на це питання занурить його у непролазні хащі, де аргументи примушують до співучасті та співчуття, малюють на серці великий червоний хрест, перекреслюючи мрії та бажання (2, с. 22); Іветта – брила кам'яна (2, с. 24); Глянула на неї вовком, наче та винна (2, с. 24); А на що вона сподівалася?/ Що любов приспить його гордість аж до самої смерті? (2, с. 53); Застуди не було, живіт штовхав біль додолу, плакав кров'ю (2, с. 70); Осінь скрутилася від холоду, побігла геть, зима крижані перспективи малює, а ляльки для сина нема (2, с. 96).

На думку М. Ільницького, метафори Л. Дашвар носять гранично індивідуалізований характер, є багатозначними, а часто й алогічними. Образно абстраговані, вони позбавлені однозначної інтерпретації [4, с.

143]. Однак, у більшості своїй вони побудовані на архетипних моделях і в традиційних формах відображають індивідуально-авторську картину світу.

Значний вплив на словесно-художню творчість письменниці мала позиція модерністів, оскільки їх символістська естетика культивувала взаємозв'язок людини і всесвіту, що відповідало принципам "філософії життя". На думку Л. Ставицької, таке взаємопроникнення є провідною ідеєю модерної естетики, яка вбачає конфлікт між обмеженістю існування окремої людини й безмежністю Всесвіту [6, с. 93].

Така схильність до оживлення природних явищ, наділення їх людськими рисами зумовлена глибокими психологічними переживаннями, що виникають у процесі спостереження над картинами природи й соціальними процесами. На думку Г. Булашева, антропоморфізація постає характерною ознакою будь-якого етносу, оскільки в її основу покладено незнання законів природи й нерозуміння їх причин та наслідків [1, с. 190].

Персоніфікуючи природні реалії, Л. Дашвар ніби наголошує на спільності всього живого та його взаємозалежності. Це сповнює художні образи глибоким ліризмом, надає їм філософського звучання: У серці прокинувся і загарчав дикий звір; дивна кімната висмоктує з простору повітря, заповнює порожнечу густим мороком із дивним гірким присмаком; відповідь на це питання занурить його у непролазні хащі, де аргументи примушують до співучасті та співчуття, малюють на серці великий червоний хрест, перекреслюючи власні мрії та бажання; глянула на неї вовком; Іветта – брила кам'яна; любов приспить його гордість аж до самої смерті; живіт штовхав біль додолу, плакав кров'ю; Осінь скрутилася від холоду, побігла геть, зима крижані перспективи малює, а ляльки для сина нема.

Письменниця постійно прагне розширити змістовий обсяг слова, посилити його експресивний потенціал, що зумовлює виникнення нестандартних і несподіваних конотацій. Вона руйнує логічні межі лексеми, аби створити нові образи. Найтонші, іноді помітні тільки письменниці, перенесені з одного на інший об'єкт риси, надають художньому образу особливої неповторності й виразності: Стас раптом відчув, що відповідь на це питання занурить його у непролазні хащі, де аргументи примушують до співучасті та співчуття, малюють на серці великий червоний хрест, перекреслюючи мрії та бажання (2, с. 22).

Кожного разу творення метафори пов'язане з виникненням нового змісту внаслідок дії складних когнітивних процесів [3, с. 55]. Письмениця майстерно володіє словом, відчуває його найтонші відтінки: Того осіннього вечора у провулку Контрактової темрява світло з'їла. І око їй не виколоти – не видно; Потік – хазяїн собаку не вижене (2, с. 7); І – як по маслу (2, с. 13); Ти глянь на неї! Вона ж не своя від щастя! (2, с. 14); Ніби на власній шкурі намагався відчути, що відбувається у квартирі Вербицьких (2, с. 21); Е-ех... Наївна. Вовчий хвіст в ополонці (2, с. 25); Спи, бідолахо... Ще встигнеш сльозами вмитися (2, с. 37); Ліда з батьками – ноги позбивали – все шукали... (2, с. 42); Янка собі ціну знала (2, с. 46); «Він сидів із дівчиною в салоні «тойоти», у душі не кішки – екскаватор! (2, с. 46).

Прихований додатковий зміст автор бачить у буденних речах, що раніше функціонували як емоційне тло для зображення вчинків чи почуттів героїв. У творах Л. Дашвар звичайні предмети, котрі набувають ознак живої істоти, стають персонажами її творів: Дезінфікатор смикнув головою – скинув марево (2, с. 16); На полотні щирих розмов зяяла рвана дірка невідомості (2, с. 18); Учепилася в крісло, аж нігті побіліли, очі з орбіт, ніби за мить голову відрубав (2, с. 25); Та цього чорного осіннього вечора, коли вітер неблаганно знищував найменші острівці спокою, проникав у саму душу, нутрував у ній, розкидав думки, вишукуючи найпотаємнішу, а знайшовши, кидав у дощ, щоб той змив геть усі нашарування вагань і сумнівів, залишив тільки прагматичний факт, чи, навпаки, потопив факт і залишив самі вагання і сумніви – коли Стас поїхав, так і не дочекавшись вагітної дружини, коли їдкий запах ліків від маминого халата викликав нудоту, а непотрібна гумова потвора валялася в кутку вітальні, Ліда раптом подумала про те, у чому боялася зізнатися собі (2, с. 28); Тілом розлилася слабкість і, ніби дощ... Ніби просто тут, у братовій кімнаті – теплий дощ... (2, с. 30). Виникнення подібних образів зумовлене тонким відчуттям слова й безмежною уявою письменниці. Такі метафори носять динамічний характер і викликають в адресата нові враження та яскраві емоції.

У художньому переосмисленні будь-яке слово, використане автором як виразально-зображальний засіб, здатне подолати семантичну ізолюваність. Вступаючи у взаємодію з іншими експресивно вагомими елементами, воно набуває не лише якісних змін, а й естетично наповнюється.

Отже, велику роль у формуванні ідіостилю Люко Дашвар відіграє метафора. Вона є частина цілого і складає нерозривну єдність з усіма іншими елементами твору. Цей троп надає художньому тексту емоційного забарвлення, викликає в уяві читача різноманітні асоціативні зв'язки. Поетичні образи, побудовані на метафорах, загострюють сприйняття твору, повніше розкривають безмежні можливості слова.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування / Г. О. Булашев // Пер. з рос. Ю.Г. Буряка; передм. В.О. Шевчука; прим. Ю.М. Олійника. – К. : Фірма “Довіра”, 1992. – 414 с.
2. Дашвар Л. Мати все / Люко Дашвар. – Харків: Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2015. – 336 с.
3. Жуйкова М. Метафора й обряд (про архаїчні механізми творення змістів) / М. Жуйкова // Мовознавство. – 2003. – № 6. – С. 55-60.
4. Ільницький М. М. На перехрестях віку : у 3 кн. / М. М. Ільницький. – К., 2008. – Кн.1. – 320 с.
5. Салига Т. Ю. У глибинах гармонії : літературно-критичні статті / Т. Ю. Салига. – К. : Рад. письменник, 1986. – 258 с.
6. Ставицька Л. О. Естетика слова в українській поезії 10-30 рр. ХХ ст. / Л. О. Ставицька. – К. : Правда Ярославичів, 2000. – 156 с.
7. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови / В. А. Чабаненко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 351 с. – Біблогір. : с. 324-343.